

Давыдова О. Ю.

Харьковский государственный университет питания и торговли

Линник В. Ю.

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени О. М. Бекетова

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Резюме

Рассмотрены основные группы факторов развития туризма. Определены проблемы развития туристических предприятий и организаций в Украине. Проведен анализ состава факторов и уровня их влияния на развитие индустрии гостеприимства в Украине. Определены проблемы развития предприятий гостинично-ресторанного хозяйства в Украине. Проведены маркетинговые исследования структуры распределения дискретного дохода на туристические услуги. Доказано, что развитие гостиничного и ресторанного бизнеса зависит от экономического уровня развития страны, состояния денежной сферы, платежеспособности населения, наличия дискретного дохода и уровня развития туристической отрасли. Определены основные тенденции развития гостинично-ресторанного бизнеса.

Ключевые слова: туризм, гостиничное хозяйство, ресторанное хозяйство, услуги, потребитель, спрос.

Davydova O. Y.

Kharkov State University of Food Technology and Trade

Linnik V. Y.

Kharkov National University of Municipal Economy behalf O. M. Beketov

CONCEPTUAL FACTORS DEVELOPMENT HOTEL AND RESTAURANT INDUSTRIES OF UKRAINE

Summary

The analysis of the composition of factors and level their influence on the development of hospitality industry in Ukraine is done. The defined of problems on the development of establishments of hotel and restaurant economy in Ukraine. The conducted research markets the structure of the discrete revenue for tourist services. It is proved that the development of hotel and restaurant business depends on the level of economic development of country, the scope of the monetary solvency population, the presence of discrete income and level of development of the tourism industry. It's identified the main trends on the development of hotel and restaurant business.

Keywords: tourism, hospitality, restaurant management, services, consumer, demand.

УДК 631.11:338.439.62

Добрівський В. Г.

Боярський коледж екології і природних ресурсів

Паламар І. О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО РИНКУ

Досліджено еволюцію наукових поглядів на розвиток вітчизняного аграрного ринку та визначено його економічну сутність. Визначено роль аграрного ринку в сучасних позиціях на світовому ринку. Означено сучасні підходи до сутності механізму розвитку аграрного ринку.

Ключові слова: аграрний ринок, еволюція, державне регулювання, власність, умови функціонування ринку.

Постановка проблеми. Аграрний ринок відіграє важливе значення у національній економіці. На даному ринку купівлі-продажу тут виступають сільськогосподарська продукція та продовольство, зокрема, засоби для ведення виробничої діяльності, комбікорми. Операторами ринку з боку пропозиції виступає аграрний сектор, до якого входять сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, переробні підприємства, а також підприємства торгівлі та ресторанного господарства. З боку попиту на аграрному ринку оперує все працездатне населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові погляди на розвиток аграрного ринку широко

висвітлено у працях В. Андрійчука, М. Зубця, О. Крисального, М. Маліка, П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. У роботах цих вчених значна увага приділялася теоретичному та практичному обґрунтуванню та реалізації розвитку аграрного ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливою проблемою розвитку аграрного ринку на сучасному етапі його розвитку постає трансформація механізму взаємодії між усіма агентами ринку внаслідок реформ регуляторної бази держави з урахуванням євроінтеграційних заходів. Систематизація теоретичних засад еволюції наукових поглядів на розвиток аграрного ринку України в умовах зростання

відкритості національних економік та посилення конкуренції на міжнародному агропродовольчому ринку потребує першочергової уваги.

Мета статті полягає у дослідженні сутності аграрного ринку, а також факторів, які обумовлюють необхідність втручання держави у його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція наукових поглядів на розвиток та функціонування ринкових відносин багаторазово показала, що одним із перших у науковому обґрунтуванні змінювалася сутність поняття інституту ринку (від локального грошово-товарного обміну) та методів його регулювання (обмін та споживання виробленої уречевленої та не уречевленої праці в регульованому законами вартості, попиту та пропозиції середовищі). Дослідженням поняття ринку та ринкових відносин займався родоначальник математичного напрямку у політичній економіці А. Курно [6]. Головним його внеском в економічну науку стала наукова праця «Дослідження економічних принципів теорії багатства». У ній він піддає критиці закони попиту та пропозиції, беручи до уваги ринок вільної конкуренції, де ціни на подібні товари мають тенденцію до швидкого вирівнювання. Проведені наукові розвідки показують, що теоретико-методологічний розвиток регулювання ринкових відносин бере свій початок у XVI ст. з появою першої концепції ринкової економіки – меркантилізму, вчення французьких економістів. Суть його полягала у заохочуванні експорту та стимулюванні імпорту. Теоретики даного вчення Т. Мен, А. Монкретьєн, Дж. Локк уважали, що благородні метали є основним джерелом багатства, і розробляли рекомендації для правителів своїх держав з питань зовнішньої торгівлі, зокрема, підтримання політики обмеження доступу іноземних продавців до внутрішнього ринку через високі ставки мита. Меркантилісти декларували: основний показник багатства держави – кількість нагромадженого золота. Дослідники вважали, що втручання держави у ринкові відносини є необхідними для розвитку промисловості. Еталоном меркантилісти вважали розквіт Голландії, закликаючи європейські країни, а особливо Німеччину та Францію, орієнтуватися на досягнення цієї країни завдяки вдалому ринку зовнішньої торгівлі.

На визначальну роль у наступному етапі розвитку регулювання ринкових відносин вказували фізіократи. Зокрема, Ф. Кене вважав найбільшим багатством держави продукти землі та працю у сільському господарстві. Вчений доводив, що втручання держави в економічне життя було зайвим. Основною задачею фізіократи вважали створення законів, що відповідають розвитку природи. Водночас дану економічну категорію вчені розглядали в контексті перерозподілу вартості та взаємодії факторів виробництва. Зроблено висновок про необхідність введення поняття «чистий прибуток», що є різницею між валовим продуктом та виробничими витратами. Також Ф. Кене запропонував визначення понять «основний капітал» та «оборотний капітал». Тут доцільно зробити наголос, що фундаментальні елементи методології дослідження економічної діяльності були також сформовані у межах класичної економічної теорії. На початку XIX ст. формується класична теорія саморегулювання економіки. На думку А. Сміта і Д. Рікардо, ринковий механізм автоматично встановлює ринкову рівновагу між попитом і пропозицією, заперечуючи при цьому

втручання держави в економіку. Слід також прийняти до уваги фундаментальні здобутки вчених у виокремленні трьох основних принципів даного вчення: а) «невтручання» у регулювання ринкової економіки; б) «невидимої руки», яка керує ринком, спрямовуючи виробників працювати на благо суспільства, задовольняючи власні потреби; в) ринкового саморегулювання зв'язків між виробництвом, попитом та пропозицією. А. Сміт доводив, що під тиском вільної конкуренції ринкові ціни на ринках товарів рухаються до позначки, що відповідає витратам виробництва («природна ціна»), а прибуток продавців на галузевих ринках має тенденцію до вирівнювання. У результаті цього ринок забезпечує як оптимальний розподіл виробничих ресурсів між галузями, так і максимальне зростання добробуту суспільства. Тут слід прислухатися до думки Т.Р. Мальтуса, яким зроблено спробу пов'язати між собою економічні та демографічні чинники. Водночас у постановці даного питання розкрито взаємозв'язок економічних засад у процесі зміни чисельності населення, а також демографічних чинників впливу на розвиток економіки. Спроби встановити подібні залежності відбувалися і раніше, але саме дослідження Мальтуса заклали основу для розвитку демографічного напрямку орієнтованості ринку в економічній науці. Глибокі економічні кризи та безробіття зумовили появу у XX ст. марксистської теорії регулювання. Серед засновників першим називають К. Маркса. Саме К. Маркс вказував на трудову природу багатства на основі суспільної власності. Дана теорія полягала у доцільності впливу держави на всі соціально-економічні процеси, керуючись розробленим планом. «Тільки там, де виробництво знаходиться під контролем суспільства, задовольняються його першочергові потреби». Ф. Енгельс, підтримуючи дану концепцію, додавав: «Лише при переході засобів виробництва у власність усього суспільства стає можливим суспільне виробництво за наперед продуманим планом».

Разом із розвитком теорії К. Маркса та Ф. Енгельса після Великої депресії у США в 30-х роках XX ст. з'являється кейнсіанська теорія. Так, ідеї Д. Кейнса були вмонтовані в ідеологію, побудовану на принципах державного регулювання економіки на засадах конкуренції та приватної власності. Далі Д. Кейнс пише, що причиною капіталістичних криз є перевиробництво товару. Саме тому, на його думку, втручання держави повинно відбуватися з метою збільшення попиту. Виходячи з таких тверджень, вчені вважають, що заслугою Кейнса є з'ясування основних інструментів державного впливу: зменшення ціни кредиту шляхом стимулювання сукупного попиту засобами заохочення інвестиційної діяльності; розширення державних закупівель; підвищення рівня зайнятості як чинника зростання доходів населення та проведення раціональної фінансової політики. Дана теорія ефективна у часи формування ринкового середовища, війни, відбудов. Вона була дотримана більшістю держав світу після Другої світової війни для виходу з кризи.

Разом з тим, удосконалюючи теоретичні положення своїх попередників А. Маршалл започаткував неокласичну економічну теорію, яка суперечила положенням кейнсіанства, проте стала компромісом щодо питань вартості та ціни. Розглядаючи сутність ринку у роботі «Принципи економічної науки», А. Маршалл зазначає, що економісти розуміють під терміном «ринок» усякий

район, де відносини покупців і продавців один з одним вільні, а ціни на одні й ті ж товари можуть легко та швидко вирівнюватися. Крім того, чим більш досконалим є ринок, тим сильніша тенденція до того, щоб у всіх його пунктах в один і той же момент платили за один і той же товар однакову ціну. Згідно з даною концепцією, ціна виступає результатом взаємодії попиту та пропозиції. Урівноваження попиту та пропозиції відбуваються у центрі рівноваги ціни. У «Теорії монополії» вчений приходив до висновку, що монополіст зацікавлений так організувати процес виробництва та реалізації продукції, щоб отримати для себе максимум чистого доходу.

Проте вказане з ускладненнями може забезпечити повне і максимальне зростання добробуту суспільства. Це дало підстави запропонувати Е. Мейсоном перші моделі аналізу галузевих ринкових структур. Вони увійшли в історію економічної думки під назвою «Теорія галузевих ринкових структур» або «Організація галузевих ринків». Дані моделі побудовані на припущеннях, що ефективність ринку залежить від поведінки продавців та покупців з питань цінової політики, відкритих та таємних узгоджень між фірмами, розроблених стратегій, витратах на інноваційні дослідження, інвестування у виробниче обладнання, тактики вирішення юридичних питань. Поведінкові реакції залежать від конкуренції на ринку і створюють наступні елементи: кількість суб'єктів ринку; диференціація продукції, яка конкурує на ринку; присутність бар'єрів щодо заходу на ринок нових фірм; структура витрат на виробництво продукції різних фірм; ступінь вертикальної інтеграції фірм; диверсифікація виробництва фірми. Умови, що впливають на конкурентну структуру ринку, також пов'язані із взаємодією попиту та пропозиції.

Фундатори неокласичної теорії започаткували теоретичне вивчення моделей функціонування ринків. Ними було доведено пряму залежність ринку від конкуренції. У випадку недосконалої конкуренції ефективність розподілу виробничих ресурсів починає зменшуватися. Проведені дослідження засвідчують, що увага вчених, спрямована на вивчення конкурентної структури галузевих ринків, не передбачає розкриття сутності поняття «ринок».

Л. Кабраль, розкриваючи причини такої так-

тики, мав наступне переконання: «Якщо ринкової влади немає, то вивчати організацію галузевих ринків не має потреби». Предметом їхнього дослідження була «економіка недосконалої конкуренції». Пізніше на базі класичної теорії саморегулювання створюється ряд неокласичних теорій: монетаризм, теорія раціональних очікувань, теорія «економіки пропозицій» та ряд інших теорій, які прямо чи опосередковано вплинули на сутність ринку та змісту його елементів. Наукові прагнення монетаристів були направлені на втручання держави у визначення мінімальної заробітної плати, підтримку цін на сільськогосподарську продукцію та інші методи впливу, що знижує гнучкість цін та, як наслідок, зменшує заробітну плату. Концепція монетаризму розглядає економіку як саморегулюючу систему, а як основний непрямий метод виокремлює регулювання грошового обігу. На те ж саме були зорієнтовані М. Фелдстайн та А. Лаффер як представники неоліберальної теорії «економіки пропозицій». До того ж науковці підкреслювали і той факт, що необхідно стимулювати пропозицію та інноваційне підприємство, скорочувати соціальні витрати, знижувати витрати на виробництво [5]. У теорії «раціональних очікувань» окреслено, що заходи держави із стабілізації економіки є неефективними, пояснюючи це спроможністю суб'єктів господарської діяльності приймати оптимальні рішення, які максимізують їх добробут. Розбіжність поглядів щодо розвитку аграрного ринку в сучасній економічній літературі виявляється в тому, що одні автори розрізняють його типи, інші виокремлюють адміністративне і правове, пряме та опосередковане економічне регулювання економіки без подальшого поділу (рис. 1).

Для підтвердження цього варто навести погляди деяких авторів щодо класифікації методів державного регулювання. О. Бабашкіна класифікує методи на загальні (методи пізнання, системний метод, теорія суспільного відтворення), часткові (статистичні та економіко-математичні методи) та спеціальні (балансовий, програмно-цільовий, нормативний). Інша класифікація методів державного регулювання, як вважає автор, ґрунтується на різноманітних заходах впливу на соціально-економічні процеси. Уважаємо, що методи державного регулювання аграрного сектору економіки в залежності від того, на яких елементах людської діяльності вони ґрунтуються, поділяються на адміністративні, економічні, правові та соціально-психологічні.

Узагальнюючи вищевказане, зазначимо, що адміністративні методи регулювання спираються на силу і авторитет державної влади, вони є директивними і обов'язковими до виконання. Однією з форм адміністративного регулювання є розробка нормативно-правових актів (укази Президента, постанови уряду, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади) щодо регулювання виробничо-економічних відносин у системі агропромислового

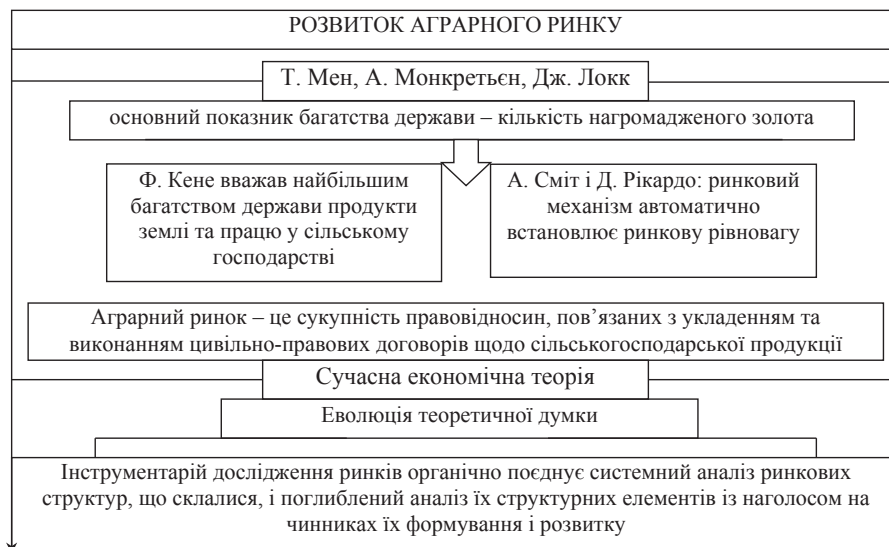

Рис. 1. Еволюція наукових поглядів на розвиток аграрного ринку

комплексу. Окрім них, до методів адміністративного регулювання відносяться різноманітні інструкції, вказівки.

Усі ці заходи відносять до адміністративних, оскільки вони не ґрунтуються на економічних інтересах та стимулах, а спираються на силу державної влади.

До заходів адміністративного регулювання відносяться також регулювання технічних аспектів виробництва і торгівлі. Стандарти, технічні регламенти, система ліцензування і сертифікації можуть суттєво впливати на виробництво окремих товарів. Аналогічний вплив може відбуватися і на імпорт тих чи інших харчових продуктів. Вони повинні відповідати вимогам ветеринарного, санітарного чи фітосанітарного контролю. Таким чином, фінансування діяльності ветеринарної чи інших контрольних служб відноситься до адміністративного регулювання. До адміністративного регулювання також необхідно віднести призначення і звільнення управлінського персоналу на підприємствах з державною власністю чи з державною участю.

Адміністративне регулювання в ринковій економіці має принципові відмінності від подібного регулювання в плановій економіці: відсутнє пряме втручання у виробничі процеси; немає директивних планів, а держава тільки формує «правила гри» для суб'єктів господарювання. В країнах з розвинутою ринковою економікою сфера адміністративних засобів обмежується головним чином охороною довкілля, забезпеченням мінімально допустимих умов життя малозабезпеченого населення, а також припиненням розвитку тіньового бізнесу.

Економічні методи державного регулювання являють собою сукупність способів і прийомів впливу на економіку суб'єктів господарювання, що забезпечують реалізацію їх економічних інтересів, підприємницького зиску, свободу економічного вибору, ініціативу і самостійність, формування умов для вільної конкуренції. Економічне регулювання може здійснюватися через фінансові, кредитні, податкові та цінові заходи.

До фінансових заходів відносять субсидії (дотації), компенсації, різноманітні схеми реструктуризації боргів, підтримка страхування. Окрім того, це фінансування створення різноманітних резервів при закупівлі і продажу продукції за ринковими цінами, витрати на освіту (вкладення в людський капітал) і науку (підтримка розвитку науково-технічного прогресу, стимулювання структурних зрушень, розвиток сільської інфраструктури). Кредитні заходи регулювання передбачають надання державою можливостей для отримання товаровиробниками пільгових кредитів. Податкові заходи пов'язані з регулюванням оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі фіксованим сільськогосподарським податком, податком на додану вартість, акцизами тощо. Правові методи означають прийняття системи законів (конкретизованих в юридичних нормах і правилах), які створюють юридичні форми руху реальних економічних процесів. Оскільки ці процеси постійно змінюються, в прийнятті закони необхідно вносити поправки та доповнення. Правові методи доповнюють економічні методи державного регулювання. Соціально-психологічні методи державного регулювання аграрного сектору економіки ґрунтуються на роз'ясненні та

популяризації цілей і змісту аграрної політики держави. Суть цих методів полягає в тому, щоб формувати і підтримувати у людей певні переконання, духовні цінності, моральні позиції, психологічні настанови щодо державного впливу на сільське господарство, споживачів продовольства, захисту довкілля.

У зв'язку з аналізом механізму державного регулювання аграрного сектору, на нашу думку, постає питання щодо тлумачення інструментів цього механізму. Необхідно зазначити, що досить часто в економічній літературі зустрічаються різні тлумачення розуміння поняття «інструмент» і «важіль». Так, у Великому економічному словнику А. Азріліяна, під інструментами регулювання розуміють прийоми, що використовуються державою для забезпечення пропорційності в господарстві країни, формування системи соціальних компенсацій (податки, кредит, банківський процент, цінові межі, цільові дотації та інвестиції). У Сучасному економічному словнику Б. Райзберга назва «важелі» відображає той факт, що вони використовуються як засіб зміни економічного стану об'єкта, здійснення повороту в економіці. Економічні важелі різного або одного виду використовуються як інструменти регулювання економіки в цілому і впливу на економічні процеси на рівні підприємств, фірм. Економічні важелі являють собою невід'ємну частину господарського механізму. Термін широко використовувався в радянській економіці. У ринковій економіці термін замінюється поняттям «ринкові регулятори», або «економічні регулятори», під якими розуміють інструменти державного регулювання і ринкового саморегулювання. Що стосується форм державного регулювання, то, на жаль, вони часто ототожнюються з його методами або із видами економічної політики. Форми державного регулювання економіки у вигляді його засобів і методів формують інструментарій впливу держави на соціально-економічні процеси. У контексті розгляду завдань економічної науки у сфері управління господарськими процесами необхідно звернути увагу на те, що сільське господарство в цілому є специфічним сектором економіки будь-якої країни, а держава посідає чільне місце в розбудові та здійсненні регуляторної політики в аграрному секторі через механізм поєднання принципів, форм, методів і засобів регулювання. Таким чином, вибір форм державного регулювання, їхнє поєднання і використання – об'єктивно обумовлений процес. Він пов'язаний з цілями, стратегією, шляхами розвитку економіки. Набір цих форм може бути однаковим у різних країнах, але їхнє поєднання, пріоритетність, спрямованість використання залежать від соціально-економічної специфіки періоду розвитку країни.

Висновки. Проблематика еволюції наукових поглядів на розвиток аграрного ринку лежить у двох історично сформованих площинах. З одного боку, це пристосування до сучасних умов методик та методичних рекомендацій, розроблених дослідниками за часів планової економіки. З іншого – це застосування методик, розроблених вченими розвинутих країн. Дане питання доводить необхідність вибору методів та прийомів для забезпечення ефективного функціонування аграрного ринку за умов євроінтеграції та глобальних трансформаційних перетворень.

Список літератури:

1. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції / За ред. А.Д. Діброви, В.Є. Анрієвського ; Національний університет біоресурсів і природокористування України, Інститут розвитку аграрних ринків. – К., 2014. – 572 с.
2. Єрмаков О.Ю. Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств: формування та ефективність використання : [монографія] / О.Ю. Єрмаков, Г.А. Харченко. – К. : Компринт, 2014. – 214 с.
3. Вдовенко Н.М. Методологічні основи державного регулювання аграрного сектора / Н.М. Вдовенко // Економіка України: фінансово-економічні проблеми інноваційного розвитку : [кол. монографія] ; за ред. В.Ф. Беседіна, А.С. Музиченко. – К. : НДЕІ, 2012. – С. 121–127.
4. Юхименко П.І. Історія економічних вчень : [навч. посіб.] / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2001. – 514 с.
5. Супіханов Б.К. Розвиток ринків аграрної продукції : [монографія] / Б.К. Супіханов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 538 с.
6. Gutton H, Cournot, Antoine Augustin. International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. 3. D.L. Sills, Macmillan Free Press, 1968.

Добровский В. Г.

Боярский колледж экологии и природных ресурсов

Паламар И. А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ЭВОЛЮЦИЯ НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ НА РАЗВИТИЕ АГРАРНОГО РЫНКА

Резюме

Исследована эволюция научных взглядов на развитие отечественного аграрного рынка и определена его экономическая сущность. Определена роль аграрного рынка в современных позициях на мировом рынке. Отмечены современные подходы к сущности механизма развития аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный рынок, эволюция, государственное регулирование, собственность, условия функционирования рынка.

Dobrovskiy V. G.

Boyarka College Environment and Natural Resources

Palamar I. A.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

EVOLUTION OF SCIENTIFIC VIEWS ON THE AGRICULTURAL MARKETS

Summary

The evolution of scientific views on the development of the domestic agricultural market and determined its economic substance. It's defined the role of the agricultural market in the current position in the global market. Author determined the essence of modern approaches to the development of the agricultural machinery market.

Keywords: agricultural market evolution, regulation, ownership, conditions of functioning of the market.

УДК 338.24

Мартинюк О. А.

Міжнародний гуманітарний університет

**ФОРМУВАННЯ ІМПЕРАТИВІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ДЛЯ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЕКОНОМІКИ**

Розглянуто дискусійні питання визначення терміну «сталий розвиток» та ставлення різних вчених до впровадження цієї концепції в сучасних умовах України. Розглянуто поняття «пастка нестійкої рівноваги» та можливості застосування такого економічного конструкту для подолання проблем в Україні. Придлено увагу проблемам і перспективам впровадження концепції стійкого розвитку в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічна криза, основні імперативи України, пастка нестійкої рівноваги, коєволюційний проект, регіональна політика стійкого розвитку.

Постановка проблеми. Інтерес дослідників до проблематики сталого розвитку викликаний винятковою актуальністю й життєвою необхідністю дослідження питань цього наукового напрямку. Незважаючи на дискусійні питання, які напрямки потрібно обирати для впровадження та реалізації шляху сталого розвитку, коло питань повертає все більшу увагу науковців і світової

спільноти. Діючі нормативно-правові акти, розроблені національні програми, нарешті, закони не охоплюють усі аспекти цієї багатогранної і складної проблеми – переходу України до стійкого розвитку. Отже, ми вважаємо доцільним подальше дослідження даної проблематики в контексті сучасних геополітичних і економічних обставин, які склалися в Україні.